

KYLMYYDEN KATOAVA KAUNEUS

Nykyilmaston vallitessa Suomessa on vielä mahdollista kokea talven hyytävää kauneutta. Ilmastonmuutoksen myötä talvisen maiseman erityislaatuisuus alkaa kääntyä ruskeanharmaaksi ja alati sateisemmaksi tylsyydeksi.

Lumiset vuoret ja metsät ovat merenrantojen ja vesiputouksien ohella yksi kauneimmista luontomaisemista, ainakin jos on uskominen kansainvälisiä matkailuesitteitä. Lumen arvoon luotetaan myös Lapissa, jonne suuntautuvan talvimatkailun määrä on tasaisesti kasvanut.

Lumella, jäällä ja kylmyydellä on omaa eksotiikkaansa, ja ne tuottavat esteettistä lisäarvoa. Jollei näin olisi, ranskalainen luksusristeilijä olisi tuskin tänä talvena tuonut turisteja pimeälle ja hyiselle Perämerelle tai portugalilainen huippujalkapalloilija ylistänyt Lapin vierailuaan sosiaalisessa mediasa. Toisin oli vuonna 2018, jolloin alkutalvi oli Lapissa täysin lumeton ja brittituristit joutuivat karvaasti pettymään, kun heille ainakin epäsuorasti luvattu joulun ihmema

olikin muuttunut ”*craplandiksi*”. (Yle Uutiset 17.12.2024; Helsingin Sanomat 26.12.2024.; Helsingin Sanomat 21.11.2018.)

Lumeen ja jäähän liittyvät miellelyhtymät ja odotukset ovat pääsääntöisesti myönteisiä. Lumikiteiden symmetrinen rakenne on aina kiehtonut ihmisiä. Valkoinen väri itsessään edustaa hyvyyttä, puhtautta ja viattomuutta. Puihin kertyvä lumi muuttaa hetkessä metsän ilmettä. Talven aikana puihin voi kertyä tykkylunta, jolloin niistä muodostuu kuin veistoksellisia patsaita.

Maahan satava lumipeite kokee myös muodonmuutoksia. Tuulen vaikutuksesta lumi nietostuu harjanteisiin ja muihin esteisiin. Lumipeite pehmentää, pelkistää ja vaihmentaa sekä muotoja että värejä. Hohtavan valkoinen lumipeite kaunistaa jopa hakkuuaukean. Talvessa on kiistämättä kauneutta.

Talvisen metsän kauneus on karumpaa. Värejä on vähemmän, äänimaisema erilainen ja tuuli jopa purevan raakaa.

KAUNEUDEN MONINAISUUS

Termiä ”kaunis” käytetään kuvaamaan hyvin monenlaisia asioita: Maisemat ovat kauniita. Ihmiset, eläimet ja erilaiset kasvit ovat kauniita. Maalaukset, sävellykset, runot, rakennukset ja muut arkkitehtoniset kokonaisuudet ovat kauniita. Ilma voi olla kaunis, oli se sitten sateinen tai sumuinen. Ihminenkin voi käyttäytyä kauniisti tai yksittäinen teko olla kaunis.

Kauneuden kirjo on laaja, ja joskus termi saa pikemminkin eettisen kuin esteettisen vivahteen – näin esimerkiksi silloin, kun sanotaan teon tai kommentin olevan kaunis: ”kauniisti tehty” tai ”kauniisti sanottu”. Sanan esteettisessä merkityksessä ”kaunis” on synonyymi ilmaisulle ”esteettisesti arvokas”. ”Kaunis” on aina myönteinen määre, joka voi esiintyä eri asteissa, joten on siis mahdollista sanoa, että yksi asia on kauniimpi kuin toinen. ”Kaunis” ja ”kauneus” ovat katotermejä, joiden merkitysalat ovat hyvin laajoja.

Kauneuden puutteesta puhutaan usein rumuutena. Esimerkiksi avohakkuuaukio on

yksinkertaisesti ruma. Sieltä on vaikea löytää mitään esteettisesti tyydyttävää ainakaan, ennen kuin lumi peittää töröttävät kannot ja epämääräiset oksakasat.

Kauneutta on monenlaista, ja eri asiat ovat kauniita eri syistä. Kaunista kesäpäivää ja kaunista talvipäivää voi yhdistää valoisuus ja kirkkaus, mutta monet seikat, kuten lämpötila ja valon laatu, myös erottavat niitä. Sama metsä on silti omalla tavallaan kaunis sekä kesällä että talvella.

Lämmin kesäpäivä lähimetsässä voi tarjota mitä moninaisimpia elämyksiä, jotka yhdessä rakentavat kokemusta, jonka perusteella metsä on kaunis. Puut ovat vihreitä eri sävyissä, ja jalkojen alla tuntuvat maassa olevat havunneulaset ja oksat. Peippo laulaa, tuuli tuntuu iholla lempeältä. Talvisen metsän kauneus on karumpaa. Värejä on vähemmän, äänimaisema erilainen ja tuuli jopa purevan raakaa.

Luonnon kauneus riippuu hyvin paljon säästä: aurinkoinen kevättalven päivä voi olla todella kirkas, sillä lumipeite heijastaa jopa 90 prosenttia auringonsäteilyä takai-

sin avaruuteen. Tällaisella valohoidolla on ihmiseen jo selkeitä fysiologisia vaikutuksia.

Yksi keskeinen kiistakysymys filosofisessa estetiikassa on ollut tiedon ja erityisesti luonnontieteellisen tiedon merkitys esteettisessä kokemuksessa. Jotkut teoretikot, kuten kanadalainen **Allen Carlson** ja yhdysvaltalainen **Holmes Rolston**, ovat puolustaneet kantaa, jonka mukaan esteettinen kokemus jossakin mielessä edellyttää luonnontieteellistä tietoa. Kokemuksen tulee olla oikeanlaisessa viitekehityksessä, jotta se olisi asianmukainen. Hieman lievempi muoto tästä tiedeperustaisesta käsityksestä on, että esteettinen kokemus syvenee, kun omakutaan sitä koskevaa tieteellistä tietoa. (Carlson 2000; Rolston 2003.)

Vaihtoehdoisen näkemyksen kannattajat antavat enemmän vapautta esteettiselle kokemukselle, ja he ovat korostaneet esimerkiksi mielikuvituksen merkitystä. Kuvittelukykynsä avulla ihminen voi rikastuttaa esteettistä kokemustaan – esimerkiksi pilvimuodostelmissa hän saattaa nähdä erilaisia hahmoja, ja tätä kautta pilvien tarkkailemi-

nen voi tuntua hänestä aiempaa tyydyttävämmältä. Myös lumi ja jää antavat mahdollisuuksia tämänkaltaiseen mielikuvituksen leikkiin. (Brady 2003.)

Vaikka meillä kirjoittajilla on hyvin erilaiset tieteelliset taustat, välillemme ei ole syntynyt erimielisyyttä siitä, miksi talvinen maisema tai jäätyvä meri on kaunis. Siinä missä **Jari Haapala** edustaa luonnontieteellistä traditiota ja on perehtynyt jään fysiikkaan ja arktiseen ilmastomuutokseen, **Arto Haapalan** tausta on humanistisessa traditiossa, ennen kaikkea filosofisessa estetiikassa ja taiteen tutkimuksessa. Jaamme silti näkemyksen, jonka mukaan talven kauneudessa on kyse vaikuttavasta, usein ennen kaikkea visuaalisesta kokemuksesta, jota muiden aistien välittämät havainnot täydentävät. Näin muodostuu kokonaisvaltainen elämys, jonka voimakkuus vaihtelee tilanteen mukaan.

Talven kauneus on erityislaatuista. On selvää, että ihmiset ovat valmiita maksamaan sen kokemisesta todella suuria rahasummia. Esimerkiksi alussa mainittu Perämeren risteily on Ylen mukaan maksanut tänä talvena

Värähtelemättömät puut korostavat jäätyneen ympäristön seesteisyyttä ja harmoniaa. Aika tuntuu pysähtyneen.

turisteille yli 11 000 euroa. Talven estetiikka myy jopa siinä määrin, että on syytä miettiä, paljonko esimerkiksi Rovaniemen kaupunki pystyy vastaanottamaan lisää turisteja ja missä on ekologisesti kestävä turismin raja (esimerkiksi Yle Uutiset. 15.1.2025.).

Monenlaiset asiat vaikuttavat siihen, millaiset esteettiset kokemukset vetävät ihmisiä puoleensa. ”Jäätävä kauneus” ei välttämättä miellytä kaikkia. Kauneus ei ole sillä tavalla yleismaailmallinen ilmiö, että kaikki ihmiset kulttuurisiin ja yksilöllisiin taustoihinsa katso-matta arvostaisivat esteettisesti samoja asioita. Kauneus, myös jäätävä kauneus, syntyy vuoro-vaikutuksessa kokijan ja kohteen välillä. Jos kokija ei ole riittävän vastaanottavainen talvisen metsän tai jääkentän tarjoamille kokemuksille, kauneuden kokemus jää syntymättä.

TALVISET ELÄMYKSET

Satunnaisen matkailijan kokemukset lumesta ja jäästä voivat rajautua muutaman päivän visiittiin hiihtokeskuksessa, mutta pohjolan vakituksille asukkaille talvi tarjoaa jatkuvasti

elämyksiä. Ensilumi on aina odotuksen aihe. Talven tuloa enteilevät ilmiöt, kuten lätäköiden öiset jäätymiset, lumikiteiden leijuminen ilmassa ja puutarhakasvien huurtuminen, koetaan pääsääntöisesti kauniina asioina.

Järvien jäätyminen tarjoaa tarkkakorvaisille ja -silmäisille myös audiovisuaalisia kokemuksia. Kylminä alkutalven öinä ohuesta jääkannesta voi halkeillessaan ja värähdellesään muodostua kuin luonnon oma instrumentti, joka äänтелеe ulvoen ja paukahdellen. Ohut, kirkas jääkansi mahdollistaa myös katsomisen jäänalaiseen maailmaan.

Pitkinä pakkasjaksoina kylmyyden kauneus kukoistaa, kun ilmakehässä oleva kosteus tiivistyy huurteeksi puihin ja rakenteisiin. Urbaanit lähiöt ja teollisuusalueetkin alkavat yllättäen näyttäytyä kuvauksellisina kohteina. Tällaiset tilanteet syntyvät ainoastaan tuulettomina kylminä päivinä. Värähtelemättömät puut korostavat jäätyneen ympäristön seesteisyyttä ja harmoniaa. Aika tuntuu pysähtyneen. Tällaiset kokemukset ovat hyvin vaikuttavia, usein myös rauhoittavia ja jopa terapeutisia.

Kittilän lentoasemalle saapuu vuosittain yli 200 000 kansainvälistä matkustajaa, heistä valtaosa talvikuukausina lumen ja kylmyyden houkuttelemina.

Sen sijaan myrskyisinä talvipäivinä lumi ja jää kurittavat ankarasti yhteiskuntaa. Liikenne takkuu, kun tuulen ajama lumi tunkeutuu rakenteisiin ja tukkii kulkuväylät. Meillä kaikilla on kokemusta talven ankaruudesta tässä mielessä. Tällöin ilmiöiden esteettinen puoli jää yleensä toissijaiseksi – ainakin joskin aikaa.

Merellä jäät ryskävät ja ahtautuvat useiden metrien paksuisiksi valleiksi. Joskus ahtojäät kertyvät aivan rannikon tuntumaan valtavik-

si kasoiksi ihmisten ihmeteltäviksi. Tällöin tarjoutuu mahdollisuus tarkastella meren ja jään voimaa. Näkymä on kaunis, mutta samalla se saattaa herättää ylevän tunteen ja tietynlaisen kunnioituksen valtavia luonnonvoimia kohtaan.

Uutuudenviehätyksellä on usein jo sinällään esteettistä arvoa. Taide pyrkii uutuu-teen, originaalisuuteen, joka kiinnittää katsojan huomion. Vastaavalla tavalla luonto voi yllättää meidät ensilumellaan. Kun olemme

KUVAN LÄHDE: VASTAVALO

Ahtojää on ajojäätä, joka ahtautuu merellä, koska tuuli tai virtaukset kerryttävät sitä johonkin paikkaan.

tottuneet muunlaisiin näkyymiin ja lämpötiloihin, pakkasyö ja aamun kuura kiinnittävät huomiomme myös esteettisessä mielessä. Reaktio on usein välitön, silmien ilo täysin spontaania: kuinka kaunista!

KYLMÄN KAUDEN MENETTÄMINEN

Ilmastonmuutoksen erityispiirre on, että pohjoiset lumen ja jään peittämät alueet

lämpenevät muita alueita voimakkaammin. Viimeisten neljän vuosikymmenen aikana arktinen alue onkin lämmennyt neljä kertaa nopeammin kuin maapallo keskimäärin (Rantanen ym. 2022).

Aktisen alueen lämpeneminen on johtanut merijään supistumiseen ja ohentumiseen niin Jäämerellä kuin Itämerelläkin. Pysyvän lumipeitteen alkamisajankohta on viivästynyt ja lumen paksuus vähentynyt. Tähän menses-

sä lähes täysin lumettomia talvia on havaittu vain muutamina vuosina Etelä- ja Länsi-Suomessa, mutta tulevaisuudessa talvemme tulevat olemaan entistä vetisempiä. Synkimpien arvioiden mukaan vuosisadan loppupuolella pysyvä lumipeite vallitsi Suomessa ainoastaan Lapissa (Ilmatieteen laitos).

On selvää, että ilmastonmuutoksen edessä menetetään mahdollisuuksia kokea kylmyyden kauneutta. Talvisen maiseman

erityislaatusuus muuttuu ruskeanharmaaksi tylsyydeksi. On vain lehdettömiä puita, paljaita männynoksia ja märkää harmautta.

Talven esteettinen arvo liittyy siihen, että talvi on niin erilainen verrattuna kesään, syksyyn ja kevääseen. Vaikkei ensilumi suoranaisesti yllättäisi helsinkiläistä, puhumatakaan rovaniemeläisestä, on siinä silti aina jotakin erityistä, kun maa ja puut ovat syksyn jälkeen ensi kertaa valkean lumen peitossa. Vaikka ilmiö ei tietenkään ole uusi, se tuntuu usein hyvinkin uudelta kevään, kesän ja syksyn jälkeen.

Nykyilmastossa voimme vielä kokea selvät vuodenaikojen vaihtelut. Talvi tulee, jos ei ajallaan, niin ainakin jossain vaiheessa. Syksyn ensimmäiset pakkasyöt ja ensilumi luovat odotuksia talvesta. Talven alku ja loppu voidaan vielä määritellä termisesti, jolloin talven katsotaan alkaneen, kun vuorokauden keskilämpötila laskee pysyvämmiin, ainakin viikon ajaksi nollan asteen alapuolelle. Tulevaisuudessa talvet tulevat olemaan lähinnä nykyisten syksyjen kaltaisia, jolloin lämpötila vaihtelee nollan tuntumassa. Nykyisen määritelmän mukaan termistä talvea ei tällöin ehkä synny ollenkaan.

Taiteilija **Pekka Halonen** (1865–1933) maalasi aikoinaan lumen peittämiä puita. Hän onnistui vangitsemaan erinomaisesti talven tunnelmaa: valoa ja kylmyyttä. Vaikka emme itse koe lämpötiloja maalausten kautta, tunnelma välittyy teosten kautta näköhavaintomme ja kuvittelukykykymme avulla.